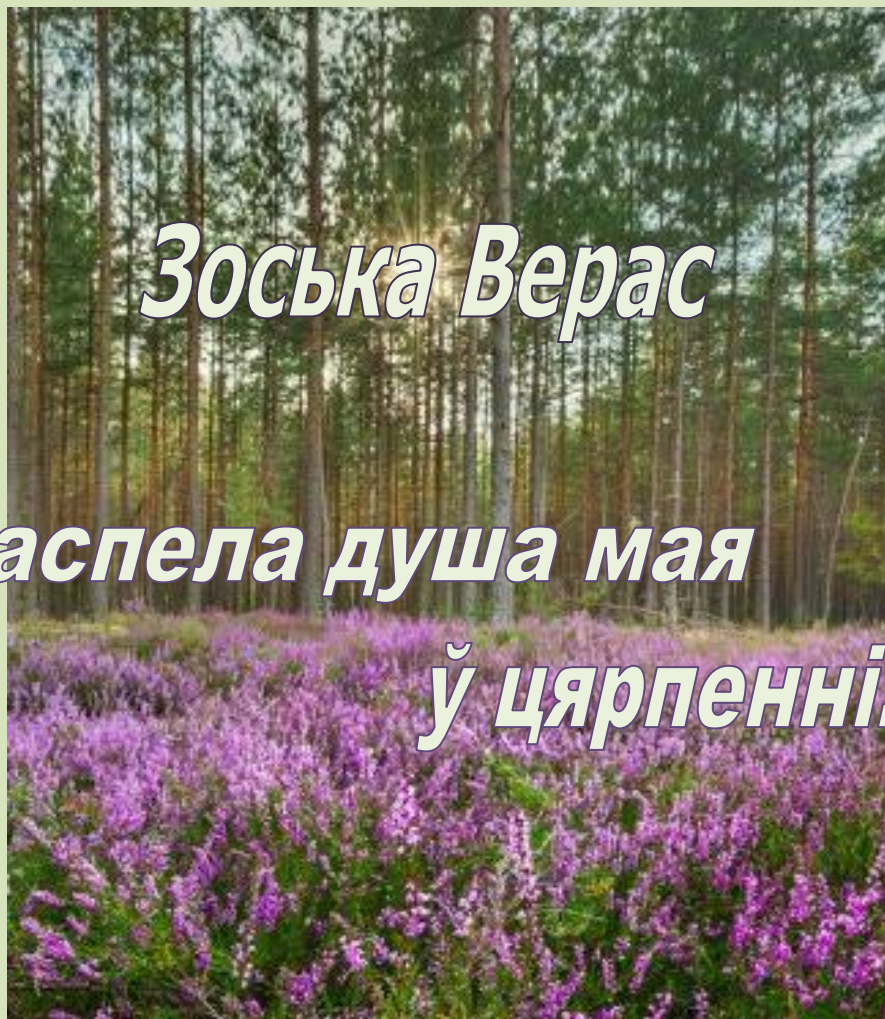

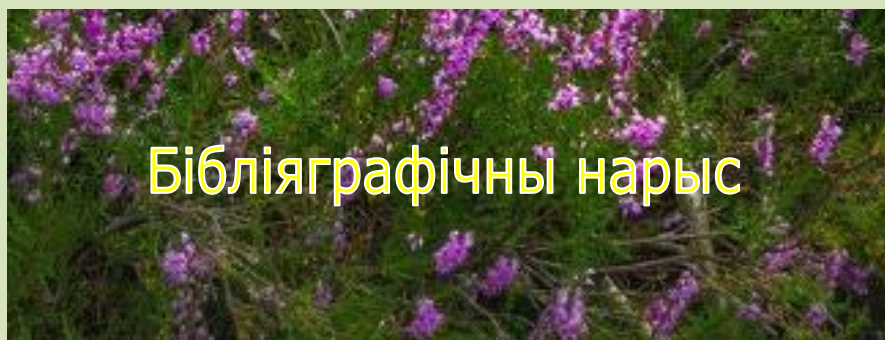
Цэнтральная гарадская бібліятэка імя М. Горкага
Аддзел інфармацыйна-бібліяграфічнай работы

Зоська Верас

*"Даспела душа мая
ў цярпенні..."*

Да 130-годдзя з дня нараджэння

Бібліяграфічны нарыс

Віцебск, 2022

*Да часу маючы інтэрас,
Не зачыняючы дзвярэй,
Гаворыць зь векам
Зоська Верас,
Як з братам,
Што крыху старэй.*

Рыгор Барадулін.

Зоська Верас – знакавая постаць на беларускай адраджэнскай ніве : мемуарыст, публіцыст, паэтка, дзіцячая пісьменніца, выдавец. Яна дзейсна спрыяла развіццю беларускай культуры, перыядычнага друку, узбагаціла беларускую літаратуру, у тым ліку дзіцячую. Апрача літаратуры, захаплялася садоўніцтвам, агародніцтвам, пчалярствам. Была асобай духоўна багатай, чуйнай, глыбока інтэлігентнай, грамадска актыўнай. З юначых гадоў адчула прагу быць патрэбнай людзям і роднай Беларусі.

Зоська Верас - прыгожы, сціплы, мілагучны псеўданім Людвікі Антонаўны Сівіцкай (па мужу Войцік), нарадзілася 30 верасня 1892 года ў пасёлку Мяджыбж Ляцічаўскага павета Падольскай губерні (цяпер Ляцічаўскі раён, Хмяльніцкая вобласць, Украіна) ў сям’і вайскоўца Антона Міхайлавіча Сівіцкага і Эміліі Людвікаўны Садоўскай, якія паходзілі з Гродзеншчыны. Бацькі прытрымліваліся шляхецкіх традыцый продкаў, захапляліся польскай і беларускай літаратурай, класічнай музыкай, валодалі некалькімі замежнымі мовамі. Бацька Людвікі, Антон Міхайлавіч Сівіцкі, скончыў Гродзенскую мужчынскую гімназію, шмат чытаў, любіў паэзію, яго ўлюбёнымі паэтамі былі А. Міцкевіч і У. Сыракомля. Дзед Людвікі па матчынай лініі Людвік Садоўскі, які быў знатым пчаляром і саадаводам, добра ведаў беларускую мову і карыстаўся ёю ў размовах з сялянамі.

Пачатковую адукацыю, у тым ліку і музычную, Людвіка атрымала ад бацькоў, а ў 1904 годзе паступіла ў прыватнае гандлёвае вучылішча Л. Валадкевіч у Кіеве. У час вучобы Зоська Верас супрацоўнічала з часопісам «Подснежник», які выдаваўся навучэнкамі. Скончыць вучылішча дзяўчынцы не давялося: раптоўная смерць бацькі прымусіла маці вярнуцца ў родныя мясціны на Гродзеншчыну.

Далейшая вучоба прайшла ў Гродзенскай прыватнай жаночай гімназіі, дзе Зоська Верас актыўна ўдзельнічала ў грамадска-культурным жыцці. Падчас вучобы ўваходзіла ў Гродзенскі гурток беларускай моладзі, які меў на мэце пашыраць веды пра Беларусь, яе гісторыю, культуру, мову, развіваць нацыянальную свядомасць. Зоська Верас займалася літаратурнай творчасцю, друкавалася ў газеце "Наша ніва", перапісвалася з І. Луцкевічам, В. Ластоўскім, А.

Уласавым. У 1911 годзе выступіла на беларускай мове з “абразкамі” пад псеўданімам Мірко ў газеце “Наша ніва”. У 1913 годзе гурткоўцамі быў выдадзены лацінкай на беларускай мове літаратурны альманах “Колас беларускай нівы”, куды ўвайшлі творы Л. Сівіцкай (пад псеўд. Шара Пташка), яна ж была і аўтарам уступнага артыкула. Пісьменніца прымала ўдзел і ў падрыхтоўцы спектакляў: камедыі “Модны шляхцюк” К. Каганца, “Па рэвізіі” М. Крапіўніцкага і інш.

Пасля заканчэння гімназіі Людвіка Антонаўна паехала ў Варшаву, дзе закончыла 10-месячныя курсы “Агародніцтва, садоўніцтва і пчалярства” і 6-тыднёвыя ваенныя санітарныя курсы.

Падчас Першай сусветнай вайны яна з маці, Эміліяй Сівіцкай, эвакуіравалася ў Мінск, дзе потым разам з М. Багдановічам працавала ў камітэце Таварыства помачы ахвярам вайны. Мінскі аддзел таварыства адкрыў дзіцячы прытулак, начлежныя прытулкі для уцекачоў, дзве бясплатныя і адну платную сталоўку пад назваю “Беларуская хатка”, якая адначасова з’яўлялася клубам беларускай інтэлігенцыі. Людвіка загадвала сталоўкай, дзіцячым прытулкам, арганізавала курсы для ўцекачоў, стварала для іх працоўныя месцы, лячыла хворых. У гэты час яна пазнаёмілася з многімі беларускімі дзеячамі: З. Бядулем і яго сёстрамі, Ядвігіным Ш. і яго дачкой В. Лявіцкай, а таксама з А. Смолічам, У. Галубком, У. Фальскім.

Карыстацца псеўданімам Зоська Верас пачала таксама ў Мінску, дзе працягвала пісаць вершы, лірычныя абразкі. Яшчэ ў 1916-1917 гг. яна працавала ў Беларускім нацыянальным камітэце, Цэнтральнай радзе беларускіх арганізацый, Беларускай сацыялістычнай грамадзе. Зоська Верас ладзіла батлеечныя вечарыні, спрабавала арганізаваць выданне беларускіх падручнікаў. У 1917 годзе яна ўдзельнічала ва Усебеларускім кангрэсе.

У час працы ў клубе “Беларуская хатка” Зоська Верас пазнаёмілася з Фабіянам Шантырам, які таксама быў актыўным удзельнікам клуба. У іх завязаліся рамантычныя адносіны. Фабіян жыў у Бабруйску, але часта наведваўся ў Мінск. Зоська таксама наведвала яго ў Бабруйску, нават пасля арышту Фабіяна, які адбыўся ў 1918 годзе, у выніку чаго Шантыр апынуўся ў Бабруйскай крэпасной турме. У сваіх лістах і ўспамінах З. Верас называе Ф. Шантыра мужам, але пабрацца шлюбам ім так і не выпала.

У канцы 1918 года З. Верас пакінула Мінск з прычыны хваробы маці і вярнулася ў дзедзю маёнтак - Альхоўнікі. У 1919 годзе ў яе нарадзіўся сын Антон, яго бацька Фабіян Шантыр быў расстраляны ў 1920 годзе. Жывучы ў Альхоўніках, Людвіка пісала вершы, прысвечаныя найчасцей малому сыну. У 1922 годзе дзед Людвікі памёр, і маёнтак даваўся прадаць.

З 1923 года Зоська Верас жыла ў Вільні. Апекавала беларускіх палітычных вязняў, якія сядзелі ў віленскай турме “Лукішкі”. Вынесла з “Лукішак” вершы М. Машары і выдала за свой кошт яго першы зборнік “Малюнкi” (1928). Друкавала свае творы ў часопісах “Шлях моладзі”, “Студэнцкая думка”, дзе выступала разам з Н. Арсенневай.

У 1924 г. Л. Сівіцкая выдала ў Вільні невялікі «Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік». Гэта быў першы такога напрамку беларускі слоўнік. Тагачасная польская крытыка прыхільна паставілася да яго выдання, звярнуўшы ўвагу на тое, якія прыгожыя ды вобразныя беларускія назвы раслін. Цяпер слоўнік Зоські Верас – бібліяграфічная рэдкасць, адзін асобнік знаходзіцца ў Нью-Ёрскай нацыянальнай бібліятэцы. Вартасць працы Зоські Верас падкрэслівае і тое, што, калі выдаваўся батанічны слоўнік Кісялёва, слоўнік З. Верас цалкам у яго ўвайшоў. Яшчэ яна з’яўляецца аўтарам брашуры «Гісторыя ўжывання зёлак у лячэнні» (1934).

Зоська Верас напісала ўспаміны пра М. Багдановіча (“Пяць месяцаў у Менску”), У. Галубка, Ядвігіна Ш. і інш. Для дзіцячага тэатра з украінскай мовы пераклала п’есы Р. Завадовіча “Князь Марцыпан” (1929), Ю. Ігарава “Сірата” (1929), з рускай - “Лясныя хаткі” В. Біянкi (1931). З 1926 года Зоська Верас з “Кнігаром” Станіславам Станкевічам штогод выдавалі беларускі адрыўны календар, дзе сяляне маглі прачытаць гаспадарчыя парады, беларускія вершы, цікавыя весткі з розных галінаў жыцця, жарты. Дзякуючы тым календарам, роднае слова трапляла ў кожную сялянскую хату.

З. Верас ліставалася і сябравала са шматлікімі беларускімі грамадскімі дзеячамі ды літаратурнымі асобамі: Віталём Скалабанам, Янкам Саламевічам, Данутай Бічэль-Загнетавай, Зыгмунтам Абрамовічам, Ларысай Геніюш, Вольгай Іпатавай, Сяргеем Панізікам, Уладзімірам Содалем і г. д.

У 1926 годзе Зоська Верас выйшла замуж за Антона Войціка, які працаваў у той час рэдактарам у беларускіх газетах. У гэтым шлюбе ў 1927 годзе нарадзілася дачка Галіна, у замужжы Луцкевіч.

З 1924 года па 1929 год паэтка працавала адміністратарам рэдакцыі газет Беларускай сялянска-работніцкай грамады. У 1927-1931 гг. яна з’яўлялася рэдактарам дзіцячага часопіса “Заранка”, пісала для яго апавяданняў, а з 1934 па 1935 гг. – рэдактарам дзіцячага часопіса “Пралескі”. З 1928 года па 1939 год працавала старшынёй Беларускага кааператыўнага таварыства “Пчала”, адначасова (1934-1938) - рэдактарам пчалаўскага часопіса “Беларуская борць” (Вільня).

У 1946 годзе яе сына Антона Шантыра арыштавалі і асудзілі. Ні маці, ні сястра не ведалі, дзе знаходзіцца Антон і што з ім. Пасля

таго, як у 1944 годзе была закрыта Віленская беларуская гімназія, у 1945 годзе ліквідаваны Беларускі музей імя І. Луцкевіча, а ў 1948 годзе раптоўна памёр муж, у жыцці пісьменніцы наступіў цяжкі перыяд, які пазней яна звала “летаргічным сном”.

У 1956 годзе Антон нечакана вярнуўся дамоў са сталінскіх лагераў, цяжка хворы: 10 гадоў ён быў пазбаўлены права ліставацца з маці.

Большую частку свайго жыцця Зоська Верас пражыла ў віленскай леснічоўцы, “лясной хатцы” на Панарах (каля Вільні). Толькі ў 1961 годзе яна была “адкрытая” Арсеном Лісам, які збіраў у вільнюскіх архівах матэрыял для сваёй дысэртацыі, пасля гэтага яе пачалі наведваць пісьменнікі, навукоўцы, журналісты, студэнты. Сваю «лясную хатку» Зоська Верас ператварыла ў сапраўдны музей-архіў: многія тысячы лістоў, розныя дакументы, успаміны, рэдкія кнігі, творы беларускіх мастакоў, альбомы. У «лясной хатцы» бывалі пісьменнікі : Уладзімір Караткевіч, Яраслаў Пархута, Рыгор Барадулін, Ларыса Геніюш, Данута Бічэль-Загнетава, Алесь Бачыла, мастакі : А. Марачкін, В. Маркавец, Я. Кулік, М. Купава, В. Целеш, А. Цыркуноў, вучоныя-літаратуразнаўцы : Адам Мальдзіс, Я. Саламевіч, Г. Кісялёў, В. Скалабан ды інш. Зоська Верас атрымлівала шмат лістоў, за год збіралася іх 600-700, амаль два лісты на дзень. І на ўсе лісты яна адказвала вельмі акуратна і своєчасова.

У канцы 1980-х гадоў вакол Зоські Верас гуртавалася беларуская інтэлігенцыя Вільнюса. З 1982 года яна з’яўлялася членам Саюза пісьменнікаў СССР. У 1985 годзе выйшла кніга вершаў і апавяданняў для дзяцей “Каласкі”.

У 1988 годзе Зоська Верас разам з зяцем Лявонам, сынам Антона Луцкевіча, стварылі спачатку клуб “Сябрына” (Вільнюс), а ў 1989 годдзе заснавалі Таварыства беларускай культуры ў Літве.

Амаль да апошніх дзён свайго жыцця яна заставалася ў цэнтры грамадска-культурнага жыцця Беларусі: вяла перапіску з літаратарамі і краязнаўцамі, сустракалася з моладдзю, давала інтэрв’ю, пісала біяграфічныя нарысы пра славутых беларусаў.

Памёрла Зоська Верас у 1991 годзе, пахавана на Панарскіх могілках побач з магіламі маці, мужа і сына на ўскраіне Вільні.

Жыццём і сваёй дзейнасцю пісьменніца заслужыла, каб яе імя стаяла побач з імёнамі славутых беларускіх асветніц Еўфрасінні Полацкай і Цёткі. Сваё жыццёвае крэда з афарыстычнай дакладнасцю выказала ў вершы “Я не баюся...”. У гэтым творы паэтка зазначыла, што не баіцца ні буры жыццёвай, ні працы мазольнай, але падкрэсліла :

...баюся жыці без ідэалу,
бо ў чорнай пустцы сэрца б сканала...
Больш чым цялеснай баюся смерці –
душой умерці...

Зосьцы Верас прысвяцілі свае вершы Віктар Шніп, Рыгор Барадулін, Сяргей Панізнік, Ларыса Рублеўская, яна ж сумесна з гісторыкам Віталём Скалабанам напісала паэму «Людвіка і Фабіяна», прысвечаную каханню Людвікі Сівіцкай і Фабіяна Шантыра.

Зосьцы Верас прысвечаны фільм, зняты на «Беларусьфільме». Галіна Войцік напісала кнігу «Зоська Верас», якая выйшла ў 2002 годзе.

Партрэт З. Верас напісаў А. З. Крывенка. Іван Пратасеня напісаў карціну «Максім Багдановіч і Зоська Верас у Мінску. 1916 год». Эклібрыс для З. Верас стварыў Вячка Целеш.

У 2013 годзе ў кніжнай серыі «Гарадзенская бібліятэка» выйшла кніга **“Зоська Верас. Я помню ўсё”**. У кнізе надрукаваны яе ўспаміны, прыватная карэспандэнцыя, фотаздымкі. Упершыню апублікаваны 367 лістоў, датаваныя 1967-1989 гг. Лісты і ўспаміны сяброў апрацаваў і ўклаў Міхась Скобла.

У 2015 годзе ў выдавецтве “Беларуская навука” ў серыі “Беларускі кнігазбор” пабачыў свет зборнік творчай спадчыны беларускай мемуарыстыкі, пісьменніцы **“Зоська Верас. Выбраныя творы”** (укл. Ганна Запартыка), у якім прадстаўлены дакументы з асабістага архіўнага фонда пісьменніцы, іншых фондаў, якія захоўваюцца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, а таксама Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, некаторых прыватных калекцый. Гэта самае поўнае выданне твораў Зоські Верас, у якое ўвайшлі вершы, апавяданні, артыкулы, успаміны, лісты, а таксама Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік.

У кнізе Зоські Верас **“Пакуль рука пяро трымае: успаміны, лісты”**, якая выйшла ў свет у 2015 годзе, раскрываецца шырокая панарама жыцця ў міжваеннай Вільні, даюцца партрэты выбітных людзей, якіх яна ведала асабіста (М. Багдановіч, А. Смоліч, Г. Леўчык, Л. Родзевіч і інш.). Яе лісты - фактычна працяг успамінаў, у іх таксама адлюстраваны падзеі і постаці айчынай гісторыі XX стагоддзя. Гэтым выданнем працягваецца публікацыя творчай спадчыны пісьменніцы, распачатая ў кнізе **«Я помню ўсё: успаміны, лісты»** (2013).

Бібліяграфія

Верас, З. [Вершы] / Зоська Верас // Анталогія беларускай паэзіі. – Т. 1. – Мінск, 1993. – С. 562-566.

Верас, З. "Душа мая найшла родную сабе душу..." : перапіска Фабіяна Шантыра і Зоські Верас / Зоська Верас, Фабіян Шантыр ; уступ. слова і падрыхт. да друку Я. Саламевіча // Полымя. - 2006. - № 9. - С. 162-186.

Верас, З. Як выдаваўся зборнік М. Машары "Малюнкi" : успамiны / Зоська Верас // Бацькаўшчына. – Мінск, 1994. – С. 258-260.

Верас Зоська // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. – Мінск, 1997. – Т. 4. – С. 95.

Верас Зоська // Республика Беларусь : энциклопедия [в 7 т.]. – Минск, 2006. – Т. 2. – С. 623.

Верас Зоська // Культура Беларусі : энцыклапедыя. – Мінск, 2011. – Т. 2. – С. 253.

Верас Зоська // Беларускія пісьменнікі : біябібліягр. слоўн.: у 6 т. / [пад рэд. А. В. Мальдзіса]. – Мінск, 1993. – Т. 2. – С. 9-11.

Верас Зоська // Беларускія пісьменнікі (1917-1990) : даведнік / [склад. А. К. Гардзіцкі]. – Мінск, 1994. – С. 100-101.

Марціновіч, А. Ох, зара-заранка, зорка ранняя... / Алесь Марціновіч // Сувязь / Алесь Марціновіч. – Мінск, 1994. – С. 31-38.

Азарнская, А. "Я не баюся жыццёвай буры..." / Анёла Азарнская // Літаратура і мастацтва. – 2012. – 28 верас (№ 39). – С. 1, 4.

Багдановіч, І. Э. "Але будзеш мне помніцца ты ..." : таямніца лірычнага адрасата вершаў Максіма Багдановіча / Ірына Багдановіч // Роднае слова. - 2021. - № 11. - С. 15-20.

Запартыка, Г. Гісторыя вяртання Ігната Кулакоўскага ў лістах Генадзя Каханоўскага да Зоські Верас / Ганна Запартыка // Роднае слова. - 2009. - № 12. - С. 30-32.

Карлюкевіч, А. ...Сама духоўнасць Беларусі / Алесь Карлюкевіч // Маладосць. – 1998. – 11. – С. 247-250.

Кожан, К. 3 Вільні — у Германавічы / Клімецій Кожан // Літаратура і мастацтва. - 2012. - 28 верас. - С. 4.

Пры падтрымцы беларускай пісьменніцы Зоські Верас быў створаны музей мастацтва і этнаграфіі імя Я. Драздовіча ў в. Германавічы Шаркаўшчынскага р-на.

Лис, М. "Баюся жыці без ідэалу..." / Марина Лис // Нёман. - 2013. - № 4. - С. 198-205.

О документах из личного архива белорусской писательницы Зоськи Верас, хранящихся в ЦНБ НАН Беларуси.

Лобань, Н. П. Батанічны слоўнік Зоські Верас : да 90-годдзя выпуску ў свет / Наталля Лобань // Роднае слова. - 2014. - № 9. - С. 26-29.

Петрушкевіч, А. Апошняя з магіканаў : [да 120-годдзя з дня нараджэння] / Ала Петрушкевіч // Краязнаўчая газета. – 2012. - № 36 (верас.). – С. 3.

Рублеўская, Л. Людвіка і Фабіян / Людміла Рублеўская, Віталь Скалабан // Маладосць. - 2007. - № 3. - С. 70-92.

Паэма прысвечана каханню Людвікі Сівіцкай і Фабіяна Шантыра.

Руцкая, А. Зоська Верас. Вандроўка ў лясную хатку : мемуары / Алена Руцкая // Настаўніцкая газета. – 2016. – 5 лістап. – С. 15.

Сабуць, А. Э. Партрэтныя і праблемныя нарысы Зоські Верас / Аліна Сабуць // Роднае слова. - 2017. - № 11. - С. 28-29.

Сідарэвіч, А. Легендарныя факты і фактычныя легенды / Анатоль Сідарэвіч // Дзеяслоў. - 2013. - № 4. - С. 320-328.

Аб кнізе Зоські Верас "Я помню ўсё".

Содаль, Ул. Сустрэча з Зоськай Верас // Літаратура і мастацтва. - 2003. - 3 крас. - С. 7.

30 верасня – 120 гадоў з дня нараджэння Зоські Верас (1892-1991), пісьменніцы, публіцыста, мемуарыста, выдаўца, грамадска-культурнай дзяячкі // Новыя кнігі. – 2012. - № 7. – С. 13-14 - (Дадат.: Даты беларускага календара).

Яговдик, В. Волшебница из лесной хатки / Владимир Яговдик // Нёман. – 2011. - № 3. – С. 186-189.

Якавенка, Н. В. "Імгненне шчасця і сусветны холад" : беларускія паэткі ў міжваенны час / Наталля Якавенка // Дзеяслоў. - 2017. - № 5. - С. 317-326.

Жыццё і творчасць жанчын-паэтак у 1920-1930-я гады.

Яфімава, М. "Баюся жыці без ідэалу..." : зборнік "Каласкі" Зоські Верас / Маргарыта Яфімава // Роднае слова. - 2008. - № 2. - С. 23-25.

© 2022 ЦГБ імя М.Горкага
Аддзел інфармацыйна-бібліяграфічнай работы
Складальнік Ж.Я. Кабылкіна
Афармленне Н.М. Савіцкая
Рэдактар В.Л. Букіна